

Кінцева зупинка демократії

Поразка Нетаньягу на виборах ще не означатиме політичного повороту. Існує ризик, що правий крен стане новою нормою Ізраїлю.

Одна з найпоказовіших суперечок в ізраїльській передвиборчій кампанії за два тижні до дня виборів розгорілася не в телестудії чи на передвиборчому мітингу. Йшлося про місця в літаках. Оскільки ізраїльські громадяни в більшості випадків не можуть голосувати заочно, ініціатива *Fly&Vote* організувала шість регулярних рейсів, щоб доправити ізраїльтян, які мешкають за кордоном, на батьківщину для голосування. Правоцентристська партія «Лікуд» оскаржила цю ініціативу в Центральній виборчій комісії. Суперечка завершилася компромісом. За даними організаторів, близько 53 тис. ізраїльтян планували прилетіти на вибори. Отже, за певних обставин демократія передбачає наявність авіаквитка.

Дехто витрачає чотиризначні суми в доларах, змінює свої робочі плани та перетинає цілі континенти лише заради того, щоб кинути бюлетень у скриньку. Багато ізраїльтян, які залишили країну протягом останніх років, є молодими, добре освіченими та світськими людьми, а отже належать до тих верств ізраїльського суспільства, які, як правило, найрішучіше виступають проти Нетаньягу та його уряду. Те, що вони рішуче налаштовані повернутися до Ізраїлю на короткий час, говорить про те, що поставлено на карту в цих виборах: ліберально налаштовані ізраїльтяни та представники політичного центру вбачають у них не стільки звичайне політичне змагання, скільки надзвичайну ситуацію.

Отже, 27 жовтня в Ізраїлі очікується дуже висока явка виборців. У ліберальному, світському та лівоцентристському таборах надзвичайно гостро усвідомлюють, що на цих виборах кожен голос має значення. Незвичайно високу мотивацію до голосування демонструє і арабське населення, яке становить близько 21 відсотка жителів Ізраїлю, особливо серед молодих виборців. Багато хто відчуває, що цього разу йдеться не просто про чергові вибори, а про шанс зупинити щось, перш ніж це остаточно закріпиться.

Саме в цьому полягає парадокс цих виборів. Мобілізація виборців може змінити співвідношення сил, але не може змінити демографічну ситуацію. Навіть якщо ліберальний табір заповнить літаки, виборчі дільниці та кабінки для голосування і, можливо, навіть зможе усунути Нетаньягу, це не обов'язково означатиме, що Ізраїль зрушив ліворуч або хоча б повернувся до політичного центру.

Цифри говорять самі за себе: опитування, проведені в останні тижні передвиборчої кампанії, не дають однозначної картини того, який політичний табір лідирує. Однак в одному вони сходяться: ані Беньямін Нетаньягу, ані його опоненти не мають явної більшості у 61 мандат. Центристська партія Гаді Айзенкота «*Яшар*» неодноразово кидала виклик «*Лікуду*» в боротьбі за звання найсильнішої партії і часом навіть випереджала його.

Країна стала більш консервативною та релігійною, а також ще сильніше, ніж раніше, заглибленою у власні проблеми

Але блок опонентів Нетаньягу – це не політичний табір у справжньому сенсі цього слова, а радше виборчо-технічна конструкція. Він охоплює всіх: від лівих демократів та Гаді Айзенкота аж до Нафталі Беннета та Авігдора Лібермана на політичному правому фланзі. Цілком можливо, що жоден альтернативний уряд не зможе існувати без голосів арабських партій. Тож навіть якщо Нетаньягу програє, це не обов'язково означатиме, що Ізраїль політично змістився ліворуч. Країна стала консервативнішою та релігійнішою, а також ще сильніше, ніж раніше, заглибленою у власні проблеми.

Близько 640 тис. ізраїльтян віком від 18 до 22 років вперше зможуть проголосувати на виборах до Кнесету. Значна частка релігійних та ультрартодоксальних ізраїльтян серед них відображає загальну демографічну тенденцію. Виборці, які голосують вперше, радше підтримують табір Нетаньягу і, як правило, мають більш консервативні та релігійні погляди.

Тим часом базовий електорат Нетаньягу, можливо, демонструє менше ентузіазму, ніж під час попередніх передвиборчих кампаній. Проте це не означає, що він зник із поля зору. Ізраїльське суспільство виснажене. Через три роки після 7 жовтня травма все ще глибоко пронизує повсякденне життя. Ізраїльтяни пережили масові вбивства, війну, нескінченні мобілізації резервістів, евакуації, похорони, ракетні та дроніві атаки з семи фронтів, а також тривале перебування в укриттях та бомбосховищах. Багато ізраїльтян почуваються у світі

абсолютно самотніми та незрозумілими для Заходу.

Цей емоційний стан має політичні наслідки. Він породжує недовіру до сторонніх і зневагу до повчань з-за кордону, а також підсилює прагнення згуртуватися як нація. При цьому загрози аж ніяк не є уявними. Ракети були реальними. Укриття були реальними. Масове вбивство було реальним. Однак суспільство, яке доходить висновку, що не може довіряти жодному сторонньому, за певних обставин може зрештою вирішити, що не можна довіряти й тим, хто має інші погляди у власній країні.

У цьому полягає фундаментальний виклик для ліберального табору. Навіть якщо він виграє вибори, він успадкує країну, яка політично не обов'язково буде розвиватися в ліберальному напрямку. Проте одна тема має бути важливішою за всі ідеологічні розбіжності: політична відповідальність.

Через три роки після найбільшої безпекової катастрофи в історії Ізраїлю уряд Нетаньягу досі не створив державної слідчої комісії для з'ясування прорахунків, що призвели до подій 7 жовтня. Ізраїльська армія провела внутрішнє розслідування, так само як і внутрішня служба безпеки «Шін-Бет». Високопоставлені посадовці з військового та безпекового апарату взяли на себе відповідальність і склали повноваження. Нетаньягу не зробив ані того, ані іншого.

Натомість він дедалі частіше вдається до похмурих, просякнутих теоріями змови пояснень цієї катастрофи. Так, він уже не просто звинувачує високопоставлених керівників безпекових відомств у тому, що вони не зрозуміли попереджень перед 7 жовтня, а й закидає їм, що вони усвідомлювали небезпеку і приховали від нього важливу інформацію.

Нещодавно Нетаньягу публічно заявив, що тодішній керівник «Шін-Бет» Ронен Бар у ніч перед масовим вбивством «вирішив не телефонувати прем'єр-міністру й не інформувати його», хоча, за версією Нетаньягу, були очевидні ознаки загрози. Дружина Нетаньягу Сара пішла ще далі й без жодних доказів натякнула, що опозиційний політик Яір Голан, можливо, заздалегідь знав про напад.

Це виходить далеко за межі звичайної спроби перекласти провину на інших після національної катастрофи. Це конспірологічний наратив, в якому Нетаньяху подає події так, ніби високопоставлені посадовці з питань безпеки свідомо приховали від нього важливу інформацію, тоді як ворожі сили в країні та за кордоном працювали над тим, щоб

усунути його з посади.

Якщо прем'єр-міністр може роками залишатися на посаді, формувати політику національної безпеки, призначати високопоставлених чиновників і керувати державними справами, а потім, після найбільшої катастрофи за час свого перебування при владі, стверджувати, що відповідальність лежить на всіх, тільки не на ньому, – то який взагалі сенс в обраному політичному керівництві?

Тому прогресивний табір і лівоцентристські партії постають перед незвичним викликом. Вони не пропонують Ізраїлю класичного політичного повороту ліворуч. Немає жодних ознак того, що пацифістські сили знову відродяться у великому масштабі або що значна частина населення повернеться до політичних переконань 1990-х років. Гідна альтернатива Нетаньягу, майже напевно, об'єднає зовсім різні політичні сили: політичний центр, світських та релігійних правих, а також ліберальний табір. Можливо, вона також залежатиме від політичної підтримки арабських ізраїльтян.

Цей союз триматиметься купи не стільки завдяки єдиній позиції щодо палестинського питання чи дипломатичних проблем, скільки завдяки вимозі створення компетентного уряду, справедливого розподілу навантаження, інституційної стриманості та політичної підзвітності. Це може звучати скромно, але в сучасному Ізраїлі це не так.

*Той, хто керує, несе
відповідальність за те,
що відбувається під час
його перебування при
владі*

Другою важливою темою цих виборів є майбутнє судової реформи. Якщо Нетаньягу залишиться на посаді, а Ярів Лівін – міністром юстиції, уряд розпочне реалізацію свого задуму відвернути Ізраїль від демократичних цінностей із набагато вищої стартової точки, ніж у січні 2023 року. Вже ухвалений закон передбачає посилення політичного впливу на призначення суддів після виборів. Генеральний прокурор Галі Бахарав-Міара вже давно перебуває під прицілом урядової коаліції. Тиск на судові інститути нагляду, незалежні медіа та інші інституції, які можуть стримувати владу уряду, став частиною політичної повсякденності.

Прихильники судової реформи стверджують, що ізраїльські судді та працівники судової системи стали занадто впливовими, і що обрані

політики повинні мати можливість справді керувати країною. Але Ізраїль не має ані писаної конституції, ані другої палати парламенту, ані федеральної системи, і має напрочуд мало механізмів контролю, які могли б обмежити рішучу парламентську більшість. Якщо призначення суддів політизується, а свобода преси обмежується, якщо незалежних юристів звільняють, то майже нічого не залишається, що могло б захистити громадян від свавілля виконавчої влади.

Демократії зазвичай занепадають не через те, що армія усуває парламент. Їх підточують непомітно – за допомогою законів, кадрових рішень та звичок. Тут зникає певна норма, там звільняють незалежного посадовця й оголошують якусь інституцію ворогом – і врешті-решт те, що раніше вважалося обурливим, стає нормою. Тому на цих виборах на кону стоїть набагато більше, ніж просто можливість зміни уряду.

Напевно, це останній реалістичний шанс повернути чинність демократичному принципу, перш ніж його зникнення стане нормою. Той, хто керує, несе відповідальність за те, що відбувається під час його перебування при владі. А той, хто виграє вибори, ще аж ніяк не стає власником держави.

Ізраїль здатен пережити правий уряд так само легко, як і лівий. І він може впоратися з політичними помилками. Проте жодна демократія не може так само легко витримати політичну культуру, в якій ніхто не бере на себе політичної відповідальності за катастрофу, в якій інституції, що обмежують владу, сприймаються як вороги, і де перемога на виборах вважається виправданням усього, що сталося раніше. 27 жовтня – це останній шанс Ізраїлю.



Таль Шнайдер

Таль Шнайдер (Tal Schneider) – політична кореспондентка видання Times of Israel. Раніше вона була кореспонденткою ізраїльської щоденної газети MaPativ у Вашингтоні, округ Колумбія.

